

PIONIERAT ÎN ABORDAREA ȘI DEZVOLTAREA ECONOMIEI ANALITICE ÎN ROMÂNIA

Prezenta expunere este dedicată oaspetelui din Canada, Prof. dr. Tiberiu Schatteles.

Termenul de economie analitică din titlul expunerii l-am preluat de la Nicholas Georgescu-Roegen în înțelesul obișnuit pe care acesta l-a dat disciplinelor economice care folosesc limbajul matematic, alături de cel literal, în descrierea, explicarea și proiectarea proceselor economice. Se preferă folosirea limbajului matematic alături de cel literal întrucât el este mai riguros și cu potențial creativ mai mare decât numai cel literal sau descriptiv folosit singur. Însă aceasta nu înseamnă că cele două limbaje se exclud reciproc. Dimpotrivă, fiecare având roluri bine definite, ele cooperează, se completează reciproc și se potențează.

O privire restropectivă ne poate dovedi că încă cu mult timp în urmă au existat numeroase preocupări legate de folosirea limbajului matematic în științele economice. Aici facem referire la doar câteva lucrări de referință în materie:

- Cournot A.A., Recherche sur les principes mathématiques de la théorie de la richesse, 1838;
- Jevons W.S., Theory of Political Economy, 1871;

- Edgeworth F. Y., *Mathematical Psychics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences*, 1871;
- Walras L., *Théorie mathématique de la richesse sociale*, 1883.

Apariția fiecăreia din acestea a constituit câte un eveniment important și a stimulat cercetările în domeniu. Însă lucrarea lui Walras a avut un impact deosebit creînd o nouă paradigmă, timp de peste un secol, dominînd gândirea economică prin modelul privind echilibrul general.

Aceste lucrări și multe altele de început au constituit sămînța din care a răsărit și s-a dezvoltat economia analitică neoclasică în care instrumentarul matematic, inclusiv cel econometric a devenit dominant cu contribuția unor mari nume de economiști dintre care Leontief, Samuelson, Lange, Frisch, Koopmans, Tinbergen, Georgescu-Roegen, Hicks, von Neumann, Morgenstern, Arrow, Harrod, Solow, Debreu ș.a.

Din nefericire, cercetarea economică din România a rămas în afara noului curent timp de peste un secol. Ea (cercetarea economică) a continuat abordările în vechea tradiție concentrată pe subiecte de politică economică fără o fundamentare teoretică

solidă, exceptând abordările lui Mladenatz, Manoilescu și Georgescu-Roegen. Economiștii români cu pregătire în marile universități din Franța, Germania, Anglia întorși în țară erau atrași în activități politice și în cele publice – administrative și mai puțin în activitățile academice care să le dea posibilitatea implicării lor în cercetări interdisciplinare cum sunt cele din domeniul economiei analitice. Un caz tipic din acest punct de vedere ni-l oferă cel al lui Georgescu-Roegen. Cât timp a fost angajat în cercetările de la Universitatea Harvard și de la Universitatea Nashville, el a fost implicat în cercetări din domeniul economiei analitice și epistemologiei iar cât timp a fost angajat în activități publice – administrative de înaltă răspundere din România cercetările sale s-au înscris în tradiția literal-descriptivă pe subiecte de politică economică.

Până prin anii 1960 disciplinele economice și cele matematice predate la facultățile de economie de la ASE aveau un caracter paralel, tratate complet separat, fără nici-un fel de comunicare între ele. Doar la cursurile de statistică a existat o strânsă comunicare cu cursul de teoria probabilităților, ceea ce nu se întâmpla la cursurile de finanțe, monedă, planificare etc.

După o anumită relaxare politică, începând de pe la mijlocul deceniului '50, și odată cu apariția calculatoarelor, au răsărit tot mai multe inițiative pentru studiul unor noi subdiscipline (capitole) matematice (calcul matricial, programare, teoria graficelor, corelații și regresie ș.a.) și s-au format grupuri de studii la Ministerul de Finanțe, CSP, Ministerul Chimiei, Institutul de Cercetări Economice și ASE la care au predat Egon Balás, Moisă Altar, Tiberiu Schatteles, Halanay și tineri absolvenți ai facultății de Statistică (Maria Molnar, Lucia Mihăilescu etc.) și de matematică sau înșiși cursanții, prin rotație.

Ca urmare a acestor inițiative și a studierii literaturii existente în domeniu și a experiențelor din alte țări, a început, din a doua jumătate a anilor 50, apariția primelor studii de economie analitică ale următorilor autori: Tiberiu Schatteles (1957), Egon Balas și L.P. Hammer (1960), Emilian Dobrescu (1961), Moisă Altar (1966), Aurel Iancu (1967), Vladimir Trebici, Costache Moineagu, Eugen Topală, Eugen Tigănescu, Gheorghe Zaman, Mihăilescu Lucia, Ion și Camelia Cămășoiu, Ion Romanu, Pascu Vainer ș.a.

La Institutul de Cercetări Economice, la Centrul de Calcul și Cibernetică Economică – ASE și la Institutul de Planificare s-au format echipe permanente de cercetare în domeniul modelării economico-matematice.

În opinia mea, față de toate aceste nume respectabile, cel care s-a distins în mod deosebit în acest pionierat definit prin noutatea și amploarea subiectelor tratate, prin aria cunoștințelor puse în valoare, prin simbioza noțiunilor economice cu noțiunile și instrumentarul matematic, dar și cu cele epistemologice și filosofice, prin profunzimea analizelor și prin frumusețea și claritatea expunerilor se remarcă Tiberiu Schatteles. Pe el îl consider unul dintre principalii autori care au făcut o muncă de pionierat de mare succes în literatura economică modernă din România. Când majoritatea cercetătorilor economiști din România, datorită restricțiilor politice și ideologice din acea vreme, erau implicați în cercetarea unor subiecte lipsite de valoare științifică, strâns legate și dominate de ideologia comunistă, Tiberiu Schatteles se documenta și aborda subiecte cu puternică tentă teoretică și metodologică și de mare interes științific într-un limbaj cu care se putea ocoli ideologia oficială. Astfel, în 1957, când stalinismul întârziat încă era prezent în

România, în articolul „Observații critice pe marginea unui tablou economic al economiei capitaliste, publicat în revista Probleme Economice, Tiberiu Schatteles a făcut prima prezentare în limba română a metodei input-output a lui Leontief, inclusiv prezentarea antecedentelor istorice privind modelul lui Quesnay și cel al lui Walras.

După retrogradarea sa din funcția de cercetător principal pe timp de 5 ani (când i s-a luat și dreptul de a publica, fiind acuzat de sionism) și apoi după reîncadrarea sa pe vechea funcție, Tiberiu Schatteles s-a afirmat pe linie științifică cu o forță și cu un randament neîntâlnit la nici-un alt cercetător din Institutul de Cerceări Economice. Publicarea unei cărți și a 2 articole științifice în fiecare an pe subiecte și metodologii noi și deosebit de complexe este rodul unui efort și a unei competențe profesionale ieșite din comun a lui Tiberiu Schatteles. Numai în intervalul de timp de 6 ani (1967 și 1972) Schatteles a publicat 5 cărți și 9 articole și comunicări științifice, toate tratând diferite aspecte ale aplicării matematicii în economie, modelarea economico-matematică și teorii ale cunoașterii cu aplicații în științele economice. De o atenție specială în publicațiile sale s-au bucurat modelul input-output al lui Leontief, modelele de

echilibru, funcțiile de producție, modelele de creștere economică, modelele de optimizare (cu restricții și funcție obiectiv), modelele cu jocuri strategice ș.a., toate fiind noutăți științifice pentru acei ani.

Fiecare apariție editorială a lui Schatteles constituia un eveniment deosebit prin noutatea subiectelor tratate și prin interesul cu care erau primite lucrările sale de către publicul cititor avizat și mai ales de către tineretul studios, dornic de lucruri noi tratate în mod original și inteligent.

Cărțile privind Modelul în științele economice, Metode econometrice moderne, Jocuri strategice și analiza economică, precum și Previziunea economică dar și implicarea sa în aplicarea modelului input-output, ca instrument de analiză, în practica planificării, l-au consacrat pe Tiberiu Schatteles ca un cercetător și economist cu o mare autoritate științifică. Lucrările lui Schatteles au devenit în scurt timp atât de cunoscute și prețuite încât citarea lor în diferite cursuri universitare, teze de doctorat și apariții editoriale a devenit un criteriu de măsurare a caracterului științific al acestora din urmă.

Ca un fin observator al unor tendințe negative ce se manifestă în sociologia cercetării, Tiberiu Schatteles avertiza încă de pe

atunci asupra următorului fapt negativ: „Contrar așteptărilor, largă răspândire a utilizării limbajului matematic în economie nu numai că nu a înlăturat – cel puțin deocamdată -, dar chiar a adâncit prăpastia care există între cele două tehnici de abordare a problemelor economiei. Economiiștii de formație „literară” continuă să gândească în termeni „calitativi” și fac aceasta cu atât mai mult cu cât devine mai incomprehensibilă pentru ei literatura matematizată. Dimpotrivă, aceia care s-au decis să urmeze noua orientare, devin nu rareori tot mai neeconomiiști, operând în modelele lor matematice cu cantități neinterpretate [economic].... Aceștia din urmă se complac în a interpreta sistemul economic ca un sistem fizic”.

Această tendință în țările din Vest, devenită aproape o stare de fapt, a fost observată și aspru criticată la timpul său și de către Nicholas Georgescu-Roegen - de formație matematician, devenit economist.

În continuare, vă rog să-mi permiteți să prezint câteva date bibliografice ale Prof. dr. Tiberiu Schatteles.

Născut în 1928 în Timișoara, părinți evrei, a învățat de mic maghiara, germana și româna, iar la liceele Izraelite (mai întâi la cel teoretic și apoi la cel comercial) a învățat ebraica, franceza și

engleza. Lectura operelor unor mari filosofi și mari economiști a început încă din liceu dar continuată și aprofundată în timpul facultății. Immanuel Kant este cel care i-a influențat puternic gândirea. În 1947 a fost admis la facultatea de filosofie și la cea de economie din Cluj iar după reforma învățământului din 1948 s-a transferat la facultatea de Economie Generală ASE din București. Încă din timpul facultății, Tiberiu Schatteles a fost angajat la Camera de Comerț Exterior. Aceasta dispunea de o amplă bază documentară de care a beneficiat din plin la elaborarea studiilor de conjunctură și la scrierea primelor articole de economie mondială, precum și a cărții „Introducere în istoria economică a Statelor Unite”, publicată în 1956.

În anul 1957 a fost angajat la Institutul de Cercetări Economice al Academiei Române ca cercetător principal la sectorul de economie mondială. Fiind acuzat de sionism Schatteles a pierdut poziția de cercetător principal fiind trecut pe post de documentarist cu salariu mult diminuat însă cu „avantajul”, după afirmațiile sale, de a avea timpul necesar pentru a aprofunda cercetările în domeniul economiei matematice, o materie aflată departe de ideologia comunistă. Dezghețul politic din anii 1964-1971 și apariția calculatoarelor

au fost de natură să-i schimbe cariera profesională într-un sens pozitiv – reîncadrarea pe vechiul post de cercetător principal și susținerea tezei de doctorat. La schimbarea carierei sale profesionale s-a mai adăugat și interesul general manifestat pentru aplicațiile matematicii în economie prin modele specifice de genul input-output, programare liniară, modele econometrice ș.a., Schatteles fiind printre pușinii cercetători care aveau pregătirea necesară în acest domeniu.

Perioada 1964-1972 a fost cea mai fertilă pentru creația științifică a lui Tiberiu Schatteles și pentru afirmarea sa ca un important economist român modern nu numai pe plan național, ci și pe plan internațional contractând relații științifice cu mari personalități ale vremii – Leontief (laureat al premiului Nobel), Morgenstern (colaboratorul lui von Neumann), Malinvaud, Kornay, Montias ș.a. și fiind invitat la numeroase colocvii și conferințe internaționale la care, de fiecare dată, s-a prezentat impecabil.

Faptul că i se refuzau în mod sistematic și fără nici un motiv vizele pentru călătoriile științifice în țările din vest și mai ales exercitarea unor constrângeri și amenințări politice ca urmare a revoluției culturale din 1971 și vulnerabilității sale politice, l-au

determinat pe Tiberiu Schatteles să părăsească România pentru a se stabili în Canada. Aceasta a însemnat o mare pierdere pentru cercetarea economică din România.

În noua patrie de adopție, Tiberiu Schatteles a continuat cu aceeași râvnă munca de cercetare științifică cu rezultate remarcabile.

Înainte de a ajunge în Canada, prof. Schatteles a obținut titlul de Senior Associate Member of St. Antony's College din Universitatea Oxford care i-au deschis porțile pentru contacte științifice din lumea academică.

Ajuns în Canada, Tiberiu Schatteles a predat cursuri de economie matematică la două universități din Ottawa și, după un scurt timp, a fost angajat la Oficiul Statistic canadian, în divizia de cercetări statistice și de control antiinflație. Noua poziție i-a dat posibilitatea să elaboreze o seamă de studii legate de prețuri, inflație și probleme financiare.

Ieșirea la pensie i-a permis prof. Schatteles o și mai mare concentrare a atenției și a efortului în direcția activității de cercetare pe care o fructifică cu mult succes, dovadă fiind ultimele sale lucrări publicate în engleză și în română privind volumele: Economie, epistemologie și previziune; Evreii din

Timișoara în perspectivă istorică; The Mirror of Socrates și în pregătire, alte două cărți, din care una de economie analitică.

Din prezentarea succintă făcută mai sus rezultă cu claritate o viață închinată cercetării, căutării cu asiduitate și descifrării noului, căutării răspunsurilor la noianul de întrebări pe care le ridică cercetarea din domeniul economic, domeniu văzut în toată complexitatea sa și tratat cu rigoarea necesară utilizând cu prudență instrumentarul matematic.

Dragă profesore Tiberiu Schatteles, toți foștii tai colegi te-au iubit, unii ti-au urmat exemplul și, alături de toți cititorii operei tale, ti-au admirat efortul extraordinar de pionierat în modelarea economico-matematică.

Parafrazând din Odele lui Horațiu, „Ai desăvârșit un monument mai trainic decât bronzul” și acest monument reprezintă opera ta din care generații întregi au avut și au încă ce învăța. Faptul că ai fost tot timpul cu un pas înaintea tuturor celorlalți colegi prin noutatea subiectelor tratate, prin frecvența aparițiilor editoriale, prin densitatea de idei, prin logica și frumusețea scrierilor, ai creat o puternică emulație în jurul tau.

Plecarea ta din România în plină glorie profesională a lăsat în urmă, pe lângă regrete din partea colegilor și cititorilor, o opera

care a dat roade si pe care a continuat-o cu mult succes noile generatii. Faptul că ai revenit astăzi în România, chiar și numai ca vizitator, după un număr de peste 40 de ani, ne umple sufletele de bucurie și îți uram bun venit, sanatate si viata indelungata si frumoasa.